

Atminties fenomenas

Albertas Ružas

*Socialinių tyrimų institutas,
Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius*

Šiame straipsnyje bandoma įminti seną, kaip ir pati civilizacija, sielos (sąmonės) ir kūniškosios dalies, kitaip tariant, dekartiškojo dualizmo problemą. Kas iš tikrųjų yra mūsų žmogiškoji sąmonė, protas, mąstymas, išmintis, koks šių realiųjų santykių su sielos ir dvasios bei dvasingumo sąvokomis? Ką jos reiškia kasdienėje ir mokslinėje vartosenoje?

Raktažodžiai: atmintis, sąmonė, savimonė, mąstymas, intelektas, simuliakras, smegenys, psichika

IVADAS

Savaime suprantama, kad čia bus kalbama ne apie tą kasdienę, formalią žmogiškąją atmintį, nuolat pasireiškiančią elementaria *užmarštimi ar prisiminimais* apie pasiskirus įvykius, nuotykius, poelgius, progines datas ar įvairias pragmatines patirtis. Aptariamo dalyko objektas yra tai, kas įmanomai tiksliau galėtų būti pavadinta kaip bazinė, fundamentalioji atmintis, kaip visuma (mnema) to, kas nuo pirmosios žmogaus atsiradimo pasaulyje akimirkos patirta, pamatyta ir įsiminta, kas suponuoja mąstymo, savimonės, retrospekcijos galimybę. Svarbiausia – *įsiminta*. Miriadai reiškinių, nepertraukiamas įvairiausių patirčių ir įspūdžių srautas, sąlygojamas intencionalaus mūsų sąmonės santykio su pasauliu ir tikrove pobūdžio, būtinai fiksuojamas mūsų smegenyse. Silpniau ar stipriau, trumpalaikės ar ilgalaikės atminties sektoriuje, tai jau kitas klausimas ir tema, kurią sąlygoja žmogiškojo dėmesio interesas, pačios patirties svarba bei reikšmė suvokiančiajam subjektui, neišleidžiant iš akiračio ir jo paties fizinės bei emocinės būsenos. Tad dar kartą pabrėžkime, kad turėsime galvoje mūsų žmogiškąją atmintį kaip *a t m i n t i summa summarum*, kaip nedalomą visumą, absoliučiai substancionalią duotybę, įgytą evoliucijos procese ir visuose medicinos vadovėliuose bei enciklopediniuose leidiniuose įvardijamą kaip gebą įsiminti ir išlaikyti gaunamą informaciją. Nors pats žodis „gebėti“ savo semantika neatrodo pakankamas, veikiau rodosi priklausomas tarsi nuo valios ar nuotaikos („noriu sugebu, noriu ne“), todėl geriau tiktų kitas terminas – pvz., *savybė*, t. y. atmintis kaip atributas, kaip būtinas vidinis kokybinis rodiklis ir faktas. Tik įsimindamas ir prisimindamas, todėl laisva valia galėdamas operuoti turima patirtimi, žmogus kaip asmuo ir individas išskiria save iš gamtos, ir tas savimonės (savivokos) vyksmas įvardijamas kaip individualizacijos procesas, kaip metafizinė prieštata su tuo, kas nėra jis pats – su pasauliu, daiktais, kitais bendro sociumo nariais. Žmogaus kaip žmogaus istorinio vystymosi kelyje

(filogenezeje) savojo išskirtinumo suvokimas lėmė ir pačios žmonijos istorijos pradžią, metaforiškai atpažįstamą kaip dievo valia pirmųjų žmonių išvayrą iš rojaus. Tačiau žmogus ne visada buvo sąmoningas ir susivokiantis. Kelias iki savimonės truko ne vieną milijoną metų. Gyvulio savimonė ribota. Ir tik dėl vienos priežasties – neišvystytas jo atminties mechanizmas, jo *cerebrum* neturi tokių unikalių galių, kaip *homo sapiens*. Todėl jam pakanka minimalių gyvybinių instinktų, kad išliktų ir pasidaugintų, pratešdamas save. Savotiškai jis laikytinas netgi „laimingu“, nes nepatiria sunkesnių nei fizinės, dvasinių kančių, nesusivokia esąs baigtinė mirtinga būtybė, o jo būtis reiškiama jam kaip *nunc stans*, t. y. kaip amžinoji dabartis. Beje, panašios būsenos nirvanos pavidalu siekia ir mūsiškiai rytiški tradicijų adeptai, pastangas „esant nebūti“ laikydami palaimos ir išminties apoteoze. Bet iliuzijų pasaulis trapus ir chimeriškas, džiaugsmo ir laimės pojūčiai trumpalaikiai, todėl tenka susitaikyti su mintimi, kad kelias į rojų prarastas galutinai ir negrįžtamai dieviškąja evoliucijos valia ir kad nė vienam iš mūsų nebepavyks išvengti kančios kaip žmogiškosios lemties ir prievolės. Betgi sugrįžkime prie aptariamos temos – atminties fenomeno. Kaip ir sąmonė, atmintis iš esmės suprantama pernelyg tiesmukiškai ir eksperimentiškai – biheivoriškai, fiziologiškai, fenomenologiškai, psichologiškai. Pastarąją kryptimi žmogaus protinių sugebėjimų vyksmas įvardijamas ne kaip sąmonėjimo procesas, o kaip tarsi *a priori* esančių protinių sugebėjimų raidos psichologija. Būtent tokiu vienu sutartiniu pavadinimu *raidos psichologija* leidžiami vadovėliai aukštųjų mokyklų studentijai. Nors jokia raida, išleidžiant iš akių atminties mechanizmą, jo pirmumą, negali būti pakankamai esmingai ir suprasta. Į klausimą, kas buvo pirma – mąstymas, protas, *psyche* ar galiausiai sąmonė, derėtų atsakyti vienareikšmiškai – jos didenybė *atmintis*. Tik mano žmogiškosios atminties galia leidžia man suvokti pasaulį kaip visumą, padeda „įsiurbti“ ir įtvirtinti visą jo daiktiškai regimą faktiškumą, aprėpti ir suprasti *įsi-*

menant reiškinių ir santykių begalinį srautą. Įsimindami suvokiame, suvokdami apsisprendžiame ir sprendžiame, įsisąmoniname ir įtvirtiname, arba „metame iš galvos“ atsisakydami bent šiuo metu nereikalingo balasto, kuri, beje, akimirksniu išrūšiuojame įvertindami patirtų išpūdžių kokybę. Juo gilesnė, platesnė, turtingesnė apimties ir kokybės prasme *štai šito* žmogaus atmintis ir jos lobiai, tuo skvarbesnio esama jo proto, tuo moralesnė ir šviesesnė išmintį išspinduliuoja jos turėtojas. Gerdamas vandenį, sako rytų išminčius, nepamiršk šaltinio. Tas šaltinis – mano ir tavo atminties mechanizmas, kaip visos žmogiškosios patirties saugykla, tarsi kokia milžiniška biblioteka *par excellence*. Tik joje nėra durų ir užraktų, nėra lentynų, kartotekų ir griežtų cenzorių. Jos neišsenkamų fondų savininkas gali savo nuožiūra disponuoti sukauptais turtais, dėlėti, rūšiuoti, peržiūrėti ar revizuoti savo buvusias ar esamas mintis, nuomones, išvadas, išpūdžius, patirtis; arba vėl iš naujo teigti, neigti, radikaliai atsisakyti savo buvusių pažiūrų ir principų, programinių nuostatų. Žinoma, daug ką lemia, keičia ir veikia staiga pakitusios aplinkybės, gyvenimiškoji konjunkštūra, atsiradusi galimybė patenkinti saiko ribų nepripažįstančias ambicijas. Tiesmukiškai kalbant, mūsų išminties ir mąstymo galia priklauso ir nuo kokybės pačių smegenų, kuriuos galėtume palyginti su veidrodžiu, atspindinčiu tikrovę, tačiau jos nefiksuojančiu jį pakreipus ar uždengus. Gi mūsų galvose lieka net tai, ką seniai pamiršome kaip nereikšmingą dalyką, prirėkus atsikuriantį staiga ir netikėtai, visa įtaigos jėga, praslinkus ne vienam dešimtmėčiui. Niekad nepaliausime stebėtis, kaip įsimenamas ir išlaikomas daikto vaizdas ir jam suteiktas vardas, kokie cheminiai ir fizikiniai procesai vyksta atomų ir molekulių grandinėse, kaip, pavyzdžiui, galbūt jau netolimoje ateityje, stebint ateities superatominiu mikroskopu atrodo, pavyzdžiui, žodžio žmogus arba a raidės neuroninė konfigūracija. Visą šį procesą, vykstantį žmogaus smegenyse, nusakome veiksmažodžiu *mąstymas*. Pažymėtina, kad šis veiksmas ne visada valingas: nesitikint aiškaus atsakymo, galime nuolat paklausti savęs – aš mąstau ar man mąstosi? Juk ne vien būdravimo, bet ir miego būsenoje gimsta netikėti prasmingi sprendimai ir idėjos. Knaisiotis, šmižinėti po savo atminties turtus, reiškia mąstyti. Ir jeigu paskiras žmogus turi tokį nenugalimą įprotį tai daryti nuolatos ir labai intensyviai, galime įtarti jį esant talentingą ir mąslų, galintį pelnyti visuotinį pripažinimą ir išminčiaus vardą. Tačiau nepaisant to, kaip įvardijamas tūlas pilietis, kiekvieno galvoje yra per 10 mlrd. nervų ląstelių (galingiausia skaičiavimo mašina „tik“ 1,5–2 mln. informacinių narvelių), galime apmaudžiai konstatuoti, kad toli gražu ne kiekvienas pajėgia ar geba jas „išjudinti“ ir priversti maksimaliai darbuotis. Kodėl tiek mažai randasi genijų, arba kodėl ne visi esame genijai – klausimų klausimas, paliktinas rytdienai, šiandien atsako dar nėra. Nors galbūt lemiamas žodis priklauso pačiam asmeniui, susivokusiam ir įsisąmoninusiame savo tikrąsias potencines galias ir nebūtinai tądien, pasak vieno garsaus mistifikatoriaus, turi sužaibuoti, trinktelti perkūnija

ar apsieikšti pats visagalys tam konkrečiam subjektui, kad jis susivoktų nuo tos akimirkos tapęs aiškiaregiu.

ATMINTIS AR SĄMONĖ?

Išsiskyręs iš gyvūnijos ir apibūdinęs save kaip *homo sapiens*, šis dievą užrūstinęs savo pretenzingu elgesiu subjektas, naująjį vardą pagrindė susivokdamas turis kelias svarbias gebas (savybes), kaip antai, – *atmintį, sąmonę, mąstymą ir savimonę*. Akivaizdu, kad jos yra nuolatinėje neperskiriamoje sąveikoje, persilieja iš vienos būsenos į kitą ir toks struktūrinis padalijimas yra gana sąlygiškas ir konvencionalus, nes bemat galimas klausimas – kas kiekvieno paskiro unikumo šaltinis kaip reikšimosi galimybė? Arba kam teiktinas prioritetas – sąmonei ar atminčiai? Nors žinome ir sakome, kad mąsto žmogus, tačiau joks mąstymas neįmanomas be atminties. Pastarosios dislokacijos vieta – smegenys. (Ir ne tik: kiekviena žmogaus kūno ląstelė slepia savyje jai būtino matmens atminties mechanizmą.) Tačiau kur glaudžiasi ne tik religinėje raštijoje didžiaja raide rašomi tokie substancionalūs esiniai, kaip siela ir dvasia? Irgi manyje? Bet kur ir kaip? Kaip šie idealūs dariniai koegzistuoja, kaip išsprendžia savąjį būtį? Aršūs ginčai nūnai aprimę, jų sinoniminiais pakaitalais tapo patogios kasdienėje ir mokslinėje vartosenoje sąvokos – *protas, išmintis, sąmonė, psichė*. Šiuo požiūriu įsidėmėtina A. Šliogerio mintis: „nors sielos vaizdinys yra žymiai platesnis negu sąmonės sąvoka, nes jis apima daugybę žmogaus santykių su pasauliu, savaimė neredukuojamų į grynąją sąmoningumą, tačiau, be jokios abejonės, kaip tik sąmonė sudaro žmogaus sielos branduolį...“ (Šliogeris 1996: 711). Kitaip tariant, siela yra žmoguje, o joje kaip branduolys „sutelpa“ ir pati sąmonė. Bet jeigu siela žmoguje, sąmonė – sieloje, tada kas iš tikrųjų mąsto, ir kur to mąstymo organo būties vieta? Smegenyse, širdyje, kankorėžinėje liaukoje ar atitinkamomis porcijomis pasklidusi po visą kūną? Daugelyje religijų, kaip ir idealistinės krypties filosofinėse sistemose, siela vadinama nematerialiu ir nemirtingu pradū, paliekančiu kūną mirties akto metu. Tuo klausimu egzistuoja netgi dvi krikščioniškosios teologijos koncepcijos: traducionalistai tikina, kad dievas sukūręs sielą vieną kartą drauge su pirmuoju žmogumi ir tėvai perduoda ją gimstantiems vaikams, gi oponuojantys jiems kreacionistai teigia, kad kiekvieno žmogaus sielą viešpats kurias tuoj pat atskirai iš nieko ir gimimo metu jungias ją su naujagimio kūnu. Painiavos dar daugiau randasi, įmenant dvasios kaip sąvokos mįslę. Antikos filosofai ją laikė subtiliausiuoju kuriančiuoju pradū, lemiančiu viso kosmoso dėsninę raidą. Hegelis dvasiai priskyre protą ir mąstymą, kaip savaimė besivystančių loginių kategorijų sistemą. Katalikybėje garbinama ir postuluojama šv. Dvasia, kaip viena šventosios trejybės hipostazių. Tad štai kiekveikių nematomų ir neapčiuopiamų nemedžiagiškų darinių toje dieviškoje tremtyje tebeesančioje būtybėje, vardu žmogus: sąmonė, protas, dvasia, siela. Pastaroji, pasak Descartes'o, laikytina vienintele mąstančiąja sub-

stacija, ir todėl kaip ir dvasia rašytinos didžiaja raide, dėl savo dieviškosios kilmės akivaizdžių insignijų. Bet kam gi prioritetas? kas iš tikrųjų mąsto? aš ar mano siela? kas produkuoja asmens intelektualumo ir protinumo dimensiją? jeigu siela, tai tuomet nuo jos „intelektualumo“ priklauso ir manasis išmintingumo matmuo, nes to protinumo fundatorė yra ji, siela, o ne aš pats sau ir iš savęs su visa savąja gyvenimišką patirtimi. Beje, sąmonę, protą, išmintį ir mąstymo gebą galime apibūdinti net medicininiais bei teisiniais terminais: veiksnus-neveiksnius, sąmoningas-nesąmoningas, psichinės negalios ištiktas ir t. t. Galime nusakyti ir kokybiniais rodikliais – iškilus, didis, talentingas, genialus arba ribotų protinių galių individas. Kitaip tariant, į minėtas žmogiškąsias savybes galime kone pirštu bakstelėti, jos rodosi akivaizdžios, regimos, ir bet kada prirėkus gali būti faktiškai konstatuojamos. Santykis su siela ar dvasia visgi chimeriškas – su ja nepasilabinsi ir nepadiskuotusi, dialogas įmanomas nebent kliesių stadijoje. Tačiau priimtinais ir natūraliais kasdienėje kalboje laikytini pasakymai – aš turiu sielą, mano siela, esu dvasingas ir pan. Žinoma, tai tik žodžių žaismas, įmanomas sudaiktinant simuliakrą, kaip mūsų tikėjimo ir vaizduotės konstrukta. Tas mūsų tyriausios fantazijos darinys turi visas dieviškosios kilmės savybes, kurios sukonkretintos ir sudaiktintos tampa neįkainojamos meninės vertės šedevrais – paveikslais, skulptūromis, mozaikomis. Dabar jos dar ir „stebuklingai“ paveikios: gydo tikinčiojo „dvasines“ jėgas, akimirksniu pakeičia pabjurusias nuotaikas, suteikia viltį. Pasiguodęs ir susivokęs individas atmeta savojo asmeninio veiksnio faktorių, jam nėra motais, kad suklypo ir meldžiasi prieš savo paties sudieviną atvaizdą, ir žodžiais-simboliais (malda) išreiškia visišką atsivadimą ir nuolankumą susikurtam vaizdinui. Tad atitverdamas žmogų nuo tikrovės, simuliakras visiškai užvaldo ir priverčia maldininką pasikliauti juo ir tik juo, kaip vieninteliu nekvestionuojamu autoritetu, galinčiu apginti, apsaugoti, išgelbėti ir išganyti. Žemiškoji akivaizdybė ir apčiuopiamybė paneigiama, anapuspasaulinė nerealybė išpažįstama kaip galutinė tiesa ir tikrovė. Tačiau ką gi dar slepia simuliakras, vardu siela? A. Šliogeris taikliai pastebi, kad iš tikrųjų mūsų sąmonė dažniausiai aiškinama kaip „medžiaginė“ arba biologinė funkcija ir „klaidingai“ suspaudžiama į „subjektą“, „sielą“, „aš“ ir pan. (Šliogeris 1996: 724). Baudrillard'as savo moderniu diskursu šią problemą vysto toliau pareiškdamas, kad būtent „simuliakras eina pirma“ – t. y. pirma tiesos ir tikrovės, ir, deja, simuliacijos procesas postindustrinėje visuomenėje suvaidina lemiamą vaidmenį, sprendžiant tikrovės problemą. Šiai akivaizdybei pagrįsti nereikia griebtis teorijų ar teoremų, tūlas akis pramerkęs gali susivokti, kokioje intensyvioje kultūrinių simbolių, modelių, kalbinių klišių tirštumoje gyvename, kad kompiuterinė visata, tas *virtual reality* – štai tikrasis šiandienos pasaulis, vadina moji *hipertikrovė*, tuo tarpu įprastoji tikrovė simuliuojama ir žmogus tampa nuo tos „simuliantės“ visiškai priklausomas. Jau šią vasarą, sostinės centre, Neries pa-

krantėje „išdygo“ palmės, kalbama, kad afrikietiškujų grožybių pakaitalų pavidalų būsią ir daugiau – po medžius karstysis spygaudami kapucinai ir koatos, riauomos begemotai ir gorilos, užsižiopsojusių tykos krokodilai ir kaimanai. Simuliacijos ir simuliakrų pasaulyje pakaitalas būtinais ir neišvengiamais virsta „originalu“, kaukė – veidu, melas – tiesa ir atvirksčiai. Tiesos ir teisėtumo simuliacija kiauurai persunkta mūsų nacionalinės politikos padangė, kultūra, moralė, etika. Vadina mieji borisovininkai-lolišvilininkai prezidentinės krizės metu apvertė aukštyn kojom visas vertybes, antivalstybinė-kriminalinė veikla buvo pateikiama visuomenei kaip kone didžiausias gėris ir tvarkos darymas.

Locke'as sako, kad mūsų protą (smegenis) savo rašmenimis, kaip patyrimo duomenimis, užpildo pats gyvenimas. Naujagimio protas švarus ir tyras – tai nenuginčijama akivaizdybė, net tautosakoje naujai užgimusiųs vadinamas dievo angelu. Tik nuo šios šventos atsiradimo akimirkos žmogus kasdien ir kas akimirka neišvengiamai susidurs su nuodėmingo gyvenimo pagundomis – jų produkavimas taps kone prakeiksmu, teks nuolat rūpintis atgaila ir išpirkimu, užsikrovus ant pečių dar ir taip sunkiai pakeliamą nuolatinės kaltės našta. Bet kas gi tie rašmenys, apie kuriuos kalba išvalgusis sensualistas, ryžtingai atmetęs Descartes'o ir kitų racionalistų palaikomą įgimtų idėjų teoriją? Žinoma, kad ne kas kita, kaip vaizdų, pojūčių, išpūdžių lavina, užgriūvanti kas akimirka nepalijaujama mūsų akis ir ausis. Ir ne šiaip sau be pėdsakų praslystantys, o išliekantys atmintyje, mūsų galvose. Tie rašmenys – tai pirmieji garsai, raidės, skiemenys, žodžiai, sakiniai, vėliau nuomonės, įsitikinimai, pirmieji pasaulėžiūros ir pasaulėjautos elementai, kaip besiformuojančių ankstyvųjų sugebėjimų ir būsimo galbūt ryškaus talento požymiai. Kitaip tariant, kiekvieną akimirką vyksta tai, kas vadinama *sąmonėjimo procesu*. Žmogus tarsi bunda, vis labiau praregėdamas, nušvisdamas, susivokdamas. Jam formuojasi kokybiškai kisdama būtent sąmonė, kurią mes taip neapdairiai mistifikuojame, „pakrikštydami“ simuliakriniais vardais. Tačiau kokia ji bebūtų – skurdi, turtinga, dorovinga ar ne, yra konkretaus sąmonėjimo proceso rezultatas: visa, kas buvo išgyventa, patirta, suvokta kasdieniame nepertraukiamame intencionalume, tame betarpiškame santykiyje su tikrove, yra mūsų sąmoningosios visumos dalis. Sąmonė yra viso to, kas patirta ir įsiminta, srautas – ji galėtume palyginti su didinga upe, kildinančia save iš gausių intakų, didesnių ar mažesnių upelių ar upeliūkščių. Genijaus protas galėtų būti lyginamas su jūra ar vandenynu, rymančiu, mišlingu, akimirksniu įsiaudrinančiu ir maištingu. Daug lemia istorinė situacija, besiklostančios aplinkybės, pats sociumas, pažadinantis ir staiga suaktyvinantis snūdurojančių išmintį ir priverčiantis imtis visuotinai reikšmingos misijos. Greta sąmonėjimo vyksta ir individualizacijos procesas, save suvokiantis išskyrimas iš kitų tokių pat individų. Kaip rūšies vienetas, žmogus augdamas ir brėdamas ima aptikti savyje tam tikrų gebėjimų, polinkių, intencijų, charakterio bruožų, išskiriančių jį iš kitų rū-

šies egzempliorių ir įtvirtinančių jo nepakartojamą unikalų individualumą. Tam tikroje žmogiškosios veiklos srityje kiekvienas turi galimybę reikštis ir apsieikšti, netgi lyderiauti. Sąmonėjimo ir individualizacijos vyksmo rezultatas – žmogaus tapimas asmeniu ir asmenybe, nepakartojama ir, beje, niekada nebeapsikartosiančia. Nepriklausomai nuo vardo ir pavardės, mokslo laipsnių ir nuopelnų, istorinių žygdarbių ar genialumo. Mirties nuosprendis žmogui kaip baigtinei būtybei neišvengiamas. Tačiau pasitraukdami amžinybėn kaip asmenys ir individai neprarandame šanso atgimti ir pasikartoti kaip rūšies vienetai. Tokia intuicija gyva liaudies kūryboje ir tiesiog spontaniškai išsakoma vaikų choro dainuojamoje dainoje – „prieš milijardą metų, o gal ir daugiau, aš buvau naivi laukinukė ir su dinozauru draugavau“. Prieš milijardą metų... Galimas dalykas, kad taip ir buvo, nes paneigti tokią intuiciją būtų keblu, todėl šiam dainos posmui pritariame į jo prasmę per daug nesisigilindami. Šiai dainuojamai frazei artima ir Levo Tolstojaus žinoma ištarmė, išsakytą jo trilogijoje apie vaikystę, pauglio metus ir jaunystę – „visada buvau, esu ir būsiu“. Apie tokios intuicijos prasmingumą nuolat pasisakysdavo Vernadskis, Schopenhaueris, Jungas. Tai *arche* balsas, ataidintis iš pradžių pradžios, kai užsimezgė pirmasis gyvybės žiedas, patvirtinantis tą akivaizdžiausią tiesą, kad visa gamta „nuo–iki“ yra amžinas to paties, visų kuo įvairiausių jos gyvybės formų pasikartojimas. Rytų išmintis turi savo fundamentalų posakį *tat tvam asi* – (tu esi aš), kuris reiškia, kad būtent tarp individų, kaip rūšies vienetų, nėra jokio skirtumo, kaip šia prasme jo nėra tarp manęs ir tavęs ir mes esame absoliučiai tapatūs. Žinoma, jeigu skirtumus įvardysime kaip tarp atskirų žmonių esančius ir ontogenezės procese išryškėjančius genetinius pokyčius, fizinius duomenis – svorį, ūgį, arba protinius sugebėjimus, tada tokia prasme *tu iš tikrųjų esi aš*. Bet tokios savybės yra akcidentinės, neesminės, jos nepakeičia žmogiškosios prigimties esmės, absoliučiai substancionalaus rūšinio tapatumo. Mus klaidina kalba, visada kurianti kitą, tarsi antgamtinę realybę ir čia pat sudaiktinanti reiškinius ir duodanti jiems vardus. Štai ir žmogus – kiekvienas turi savo vardą, pavardę, kuri tapatinasi su konkreto žmogaus eksterjeru ir jo vidiniu pasauliu, išskiriančiu ir individualizuojančiu būtent jį, parodant, kuo jis skiriasi nuo kitų individų, irgi turinčių savo vardą ir pavardę, gyvenamąją vietą, tam tikrus nuopelnus visuomenei ir už tai gautus dar ir garbės vardus. Be to, visą savo sąmoningąjį gyvenimą žmogus deklaruoja, rodo, išskiria save pasiaukojamai veikdamas, ir tos pastangos, kad ir nesąmoningai, vis vien išreiškia siekį išsiskirti ir parodyti save *e s a n t*, kaip absoliučiai kitokią originalią individualybę, su jam vieninteliu būdingais intelekto bruožais ir galimybėmis. Beje, niekada nebeapsikartosiančiais, kaip štai šis unikalus asmuo n. Tik sutrikusios psichikos individas šventai tiki, kad jis jau buvo, gyveno ir reikėsi kaip, pvz., Velso didikas, karalienė Elžbieta, imperatorius Napoleonas, caras Ivanas Rūstusis. Arba kaip ta neseniai per žiniasklaidos malonę pa-

garsėjusi mergina, paskelbusi save Indijos princese, gyvenusia prieš kelis amžius, ir kaip įrodymus pasakojanti savo prisiminimus, atitinkančius iš tiesų buvusius istorinius faktus. Tokie „sensacingi“ pranešimai tėra tik sumaniai organizuotos klastotės, prieštaraujančios ne tik sveikam protui, bet ir pačiai gamtos evoliucijos esmei ir prasmei. Jeigu atgimtume „tokie patys“ su visa savo buvusio gyvenimo atmintimi, mūsų turėtų būti kelis syk didesnės savo apimtimi galvos, kuriose paprasčiausiai neužtektų vietos smegenų daugiui, naujo sąmonėjimo proceso vyksmui. Problema kaip būti, išlikti ir pasikartoti, išmintingoji bios seniai išsprendė pačiu paprasčiausiu būdu – galimybe pasidauginti iki begalybės ir atgimti *ne tam pačiam kaip jau visada buvusiame, o tam pačiam kaip niekada nebuvusiame*. Jeigu būtų kitaip, kaip klieđi „jau buvę ir gyvenę“ pasakoriai, paprasčiausiai nebeįdomi ir beprasmė pasirodytų mūsų egzistencija. Tūlą užkamuotų neįveikiamas siaubingas nuobodulys. Nieko nėra beprasmiškesnio už *idem per idem*, pažintą daugybę kartų suvoktą, išmoktą ir išsąmonintą tą patį. Kartoti gyvenimą, patiriant tas pačias dvasines ir fizines kančias, – nepakeliama našta. Antikos mituose didžiausia bausmė prasikaltusiajam buvo gyvenimas tartare, nuolat patiriant amžiną kančią. Kadangi *t e n* savižudybė nebeįmanoma, antikos žmonėms tokia lemtis rodėsi pati baisiausia, kokią tik galima sugalvoti nusikaltusiajam. Todėl prasmingas gali būti pasikartojimas tik iš naujo suvokiamam pasauliui, kuris tam naujam buvimui laiduoja pilnatvišką, dar niekada nepatirtą gyvenimo džiaugsmą, naujų išpūdžių džiugų svaigulį, kurie irgi savo ruožtu niekada nebūna ir nesikartoja kaip tokie patys. Mūsų būtis tampa prasminga, kai gamtoje kiekvienam gyviui suteikiama šventa galimybė amžinai „būti iš naujo“. Tai svarus argumentas, teigti mūsų tarsi-nemažančią gamtą esant protinga *a priori*.

Mes vis negalime, nenorime, o gal ir nepajėgiamė suprasti akivaizdžiausio dalyko, kad egzistuoja ir kitoks *p r o t i n g u m a s*, bežodis ir bekalbis, kaip tas tylenis išminčius, darantis savo kasdienį didžiai protingą, mus nepaliaujamai stebinantį darbą. Žmogus kaip *būtybė-verbalis* ir todėl maštantis „tik“ žodžiais, jai tiesiog neprilygsta. Nė iš tolo! Kaip toje išminčiaus ištarmėje – žinantis tyli, nežinantis kalba. Gamta veikia neprasitardama, savo tiesą *parodydama*, ką tikriausiai galėjo turėti galvoje ir Wittgensteinas sakydamas, jog „apie ką negalima kalbėti, apie tai reikia tylėti“ – todėl geriau ir aiškiau būtų „parodyti“. Taigi gamta mums ir rodo, tereikia „tik“ išmokti skaityti jos knygą, pasak Galilei’aus. Gamta yra esmė, esminga savyje ir sau, ji turi kitoki nei žmogus protingumą, begalinį ir beribį, savajame vyksme kurianti pati save įvairiausiomis formomis. Savikūra – štai kas imanentiška jos didenybei gamtai ir pasauliui. Žmogus, savo labai paviršutinišką patirtį įvardijantis žodžiais, negali įminti visų jos prigimtinių savybių ir galimybių. Žodžiai ir pati kalba yra tik paviršiumi čiuožtelėjęs spėjiny, neretai klaidingas ir klaidinantis. Mes iš tiesų daug ko nežinome, mes labiau tikime, nei žinome, ir tai yra mūsų išsigelbėjimo

nuo beprasmybės ir nuobodulio didžiausia viltis. Gali me pasakyti, kad esame „nebyliosios“ gamtos tęsiniai, kaip kad pati žmogiškoji kultūra, pasak McLuhano, irgi yra ne kas kita, kaip žmogaus tęsinys, t. y. sudaiktintas vyksmo kaip konkretaus darbo ar visuomeninės veiklos rezultatas, teikiantis mums prasmingos esaties ir saugios būties garantą.

IŠVADOS

Atmintis (mnema) produkuoja sąmonę. Sąmonė – mūsų atminties visuma, viso to, kas žmogaus gyvenimo kelyje patirta, suvokta, išgyventa ir įsiminta, srautas. Žmogus kaip visuma, fizinė ir mentalinė, galiausiai kaip integralas, disponuoja tuo, kas nepamiršta, kas liko galvoje. Mąstydamas, kurdamas iš įsimintos, įsisavintos faktologijos naujas hipotezes, teorijas, pažiūras, formuodamas ar gilindamas savo įsitikinimus, akivaizdu, kad jis disponuoja tik įsimintą medžiaga. Savo psichinės raidos kelyje (ontogenezėje) mes s a m o n ė j a m e. Galiausiai šitaip pradeda ir baigia rasti tai, ką vadiname savimone. Juo daugiau patirta, išvysta, suvokta, išgyventa – tuo brandesnė, gilesnė mūsų sąmonė kaip visos žmogiškosios patirties rezultatas. Sąmonė ir atmintis – sinonimai. Pastaroji absoliučiai substancionali duotybė, įgyta evoliucijos (savikūros) kelyje ir tik labai sąlygiškai gali būti „daloma“ į protą, intuiciją, intelektą, pasąmonę ir etc.

Gauta 2006 02 02

Literatūra

1. Aristotelis. 1990. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis.
2. Jacikevičius, A. 1999. *Siela, mokslas, gyvensena*. Vilnius.
3. Kolakowski, L. 1993. *Metafizinis siaubas*. Vilnius: Amžius.
4. Maceina, A. 1990. *Raštai*. 4 tomas. Vilnius: Mintis.
5. Mickūnas, A.; Stewart, D. 1994. *Fenomenologinė filosofija*. Vilnius: Baltos lankos.
6. Platonas. 2000. *Valstybė*. Vilnius: Pradai.
7. Šliogeris, A. 1996. *Transcendencijos tyla*. Vilnius: Pradai.
8. Šliogeris, A. 1998. „Tikėjimas kaip filosofijos problema“, *Filosofija. Sociologija* 2.
9. Tejaras de Šardenas. 1995. *Žmogaus fenomenas*. Vilnius: Mintis.
10. Vydūnas. 1992. *Raštai*. 3 tomas. Vilnius: Mintis.

Albertas Ružas

THE PHENOMENON OF MEMORY

Summary

According to the author, memory produces consciousness. Consciousness is the whole of our memory, of experiences and perception. Man as an integral physical and mental whole disposes of unforgotten material. The author stresses that this material helps to think and to create the new theories and hypotheses. The author maintains that consciousness and memory are synonyms. Memory cannot be segmented into mind, intuition, intellect, consciousness, etc.

Key words: memory, consciousness, thinking, intellect